

ضرورت‌های رعایت و گزارشگری مسئولیت‌های اجتماعی

(مقاله برگزیده سال ۲۰۰۵ دنیا از جانب فدراسیون جهانی حسابداری (IFAC))

ترجمه و تلخیص: ابوالقاسم فخاریان
نماینده‌ی انجمن در کارگروه حسابداران حرفه‌ای
فدراسیون بین‌المللی حسابداران (IFAC)

برخی توضیحات ضروری

- ۱- اصل این مقاله در مجموعه Article of Merit توسط IFAC چاپ شده که علاقه‌مندان می‌توانند نسخه‌ای از آن را از انجمن حسابداران خبره ایران دریافت نمایند.
- ۲- در متن اصلی اشارات متعددی به مورد سنجی‌ها، نهادها، اشخاص، رویدادها شده که در ترجمه، فقط موارد عمده ذکر شده است.
- ۳- منابع و مآخذ استفاده شده در اصل مقاله بالغ بر ۶۰ مرجع می‌باشد که به لحاظ تفصیل، از ذکر آنها در ترجمه خودداری شده است.
- ۴- به منظور سهولت انتقال مفاهیم ترجمه آزاد و همراه با تلخیص مطالب انجام یافته است.

“مترجم”

بقا و پایداری شرکت‌ها به صورت روزافزونی در گرو رعایت مسئولیت‌های اجتماعی قرار گرفته است. بنابر تحقیق سال ۲۰۰۲ موسسه PWC بالغ بر ۷۰ درصد مدیران عامل شرکت‌های بزرگ جهان بر این باورند که رعایت مسئولیت‌های اجتماعی نقش به سزایی در سودآوری شرکت‌های آنان داشته است.

مسئولیت‌های اجتماعی شرکت (بنگاه) چنین تعریف شده است. “تلفیق عملیات و ارزش‌های بنگاه به گونه‌ای که منافع همه ذینفع‌ها از جمله مشتریان، کارکنان، سهامداران و جامعه در سیاست‌ها و رفتار بنگاه ملحوظ گردد. در این چارچوب مدیریت متعهد می‌گردد منابع بنگاه را از طریق مشارکت جدی و مسئولانه در جهت منافع جامعه و توأم با تأمین منافع برای سایر ذینفع‌های بنگاه بکارگیرد.”

اطلاعات در مورد مقوله‌های اجتماعی و زیست‌محیطی و رعایت آنها توسط بنگاه به صورت بخشی از گزارش‌های سالیانه یا به صورت گزارش جداگانه و مستقل انتشار می‌یابد و هم چنین مستقل از مدل گزارشگری استفاده می‌گردد که تحت عنوان “رهنمودهای گزارشگری جهانی (GRI)” تدوین یافته است.

تحقیق سال ۲۰۰۲ موسسه KPMG در خصوص گزارشگری پایداری شرکت‌ها چنین حکایت می‌کند که ۴۵ درصد از ۲۵۰ شرکت بزرگ جهان رسماً رعایت مسئولیت‌های اجتماعی را گزارش می‌نمایند در حالی که این آمار در سال ۱۹۹۹ حدود ۳۵ درصد بوده است. مضمون اصلی این گزارشگری عبارت از انعکاس آثار فعالیت‌های اقتصادی شرکت بر گروه‌های مختلف

اجتماعی و جامعه در کل می باشد. بدین گونه، دامنه گزارشگری از انعکاس نتایج مالی فعالیت های شرکت برای سهامداران فراتر می رود و این امر از این فرض اساسی ناشی می شود که امروزه بنگاه ها مسئولیتی فراتر از وظیفه ساده پول ساختن، برای سهامداران را برعهده دارند.

زمینه ها و ضرورت ها

دو عامل کلیدی شرکت ها را ناگزیر ساخته است که مسئولیت های اجتماعی را رعایت کنند، نسبت به آثار فعالیت های اقتصادی خود بر جامعه پاسخگو باشند و آن را گزارش نمایند. الف) درک قدرت و میزان تاثیرگذاری شرکت ها بر جامعه. ب) قبول این واقعیت که گزارشگری و انعکاس رعایت مسئولیت های اجتماعی به نفع شرکت ها و متضمن پایداری آنان است و موجب احتراز از مخاطرات و پیامدهای عدم رعایت قوانین و مقررات ناظر بر حفظ محیط زیست و سلامت و ایمنی کارکنان می باشد.

سایر عوامل و محرک های موثر در گزارشگری مسئولیت های اجتماعی به قرار زیر است:

جهانی شدن: طی دهه گذشته مقیاس شرکت ها از طریق ادغام و خرید سایر شرکت ها به میزان قابل ملاحظه ای بزرگ شده و گستره عملیات خود را به کشورهای بیشتری توسعه داده اند. این روند رشد، قدرت و توانمندی شرکت ها را در تاثیرگذاری بر محیط های اجتماعی، سیاسی و زیست محیطی کشورهای که در آنها فعالیت می کنند افزایش داده است. از طرفی این امر بر انتظارات جامعه از این شرکت ها برای رعایت مسئولیت های اجتماعی افزوده است. بررسی و تحقیق به عمل آمده در سال ۲۰۰۲ به منظور تعیین سطح مطلوب و استانداردهای رعایت مسئولیت های اجتماعی، نتیجه گیری می کند که امروزه "انتظارات از بنگاه ها از این قرار است که برای کارکنان، حقوق انسانی، ایمنی و بهداشت، برای مشتریان رعایت حقوق و منافع آنان و برای جامعه رعایت مسایل زیست محیطی در دستور کار سیاست های شرکت قرار گیرد.

هم چنین در تحقیق دیگری که در سال ۲۰۰۲ در انگلستان انجام شد، ۸۹ درصد جامعه آماری این تحقیق که جزء مشتریان شرکت های مختلف بودند اظهار داشتند که رعایت مسئولیت های اجتماعی توسط شرکت ها بر تصمیمات آنان در ادامه مناسبات تجاری با شرکت های فروشنده تاثیر می گذارد.

تحقیق دیگری در مورد رفتار مصرف کننده نشان می دهد که در آمریکا ۴۲ درصد، در اروپا ۲۵ درصد در آمریکای لاتین، ۲۳ درصد در آفریقا، ۱۸ درصد و در آسیا ۸ درصد مشتریان در صورت عدم احساس مسئولیت اجتماعی توسط شرکت های

طرف معامله، مناسبات تجاری را با آنها قطع می کنند و یا انتقاد و گله مندی خود را به آنان و یا دیگر ذی نفع ها منتقل می کنند.

سازمان های غیردولتی NGOs: کاهش نقش و قدرت دولت در اعمال نظارت بر شرکت ها برای رعایت مسئولیت های اجتماعی و امتناع آنها از دخالت در امور داخلی شرکت ها، موجب شده است که سازمان های غیردولتی و مستقل (NGOs) در برخی از شرکت ها حضور یابند و شرکت ها را وادار به رعایت مسئولیت های اجتماعی کنند. سازمان های غیردولتی از طریق خرید سهام شرکت ها و حضور در مجامع این شرکت ها بر اعمال رای و نظر خود می پردازند. از جمله این تجارب می توان به طور نمونه، حضور انجمن طرفداران محیط زیست موسوم به Greenpeace در شرکت نفتی BP و مخالفت با پروژه خط لوله تبت توسط Petrochime را اشاره کرد که موجب تاثیرات نامطلوب در سرزمین تبت می شد. این پروژه کوچ و مهاجرت جمعیت و بروز مشکلات فرهنگی قابل ملاحظه برای مردمان تبت را پدید آورد.

دلایل و توجیهات شرکت ها: در پاسخ به سوال Adams (2002) از مسئولان گزارشگری مسئولیت های اجتماعی در شرکت های شیمیایی و دارویی انگلستان و آلمان در مورد دلایل گزارشگری ایفای مسئولیت های اجتماعی چنین اظهار داشتند:

در دهه ۱۹۸۰ گزارشگری عمدتاً ناشی از فشارهای جامعه، سیاستمداران و قوانین و مقررات برای افشاء مسئولیت های ما در قبال حفظ محیط زیست، کاهش ضایعات و امثالهم بود و به هرحال این اطلاعات را طلب می کرد. اما از دهه ۱۹۹۰ گزارشگری در مورد مسئولیت های اجتماعی به لحاظ الزامات قانونی و یا فشار جامعه نبود. هدف اصلی انعکاس و گزارشگری مسئولیت های اجتماعی ارتقاء نام و اعتبار شرکت نزد مشتریان، مراجع دولتی و وسایل ارتباط جمعی بوده است.

قوانین و مقررات: بسیاری از کشورهای در حال توسعه فاقد قوانین و مقررات لازم برای وادار کردن شرکت های چند ملیتی به رعایت محیط زیست و حقوق کارکنان و جامعه می باشند و عملاً قادر به بازداشتن این شرکت ها از آسیب رسانی به محیط زیست نیستند. در چنین شرایطی محرکه اصلی در رعایت مسئولیت های اجتماعی، وجدان این شرکت ها و روحیات و تلقیات مدیران آنهاست.

وضع قوانینی با پیش بینی جرائم سنگینی برای عدم رعایت مسئولیت های اجتماعی، در بسیاری موارد، شرکت ها را وادار به رعایت این مسئولیت ها می کند. در حادثه انفجار در پالایشگاه ESSO که در سال ۱۹۹۸ در شهر Longford رخ داد و موجب تلفات نیروی انسانی، آلودگی محیط و قطع ارسال گاز به مدت دو

هفته را پدید آورد، دادگاه شرکت ESSO را به جهت عدم ارزیابی مستمر ریسک و عدم انجام حسابرسی مخاطرات محکوم به پرداخت غرامت سنگینی کرد.

مزایای رعایت و گزارشگری مسئولیت‌های اجتماعی

شرکت‌هایی که رعایت مسئولیت‌های اجتماعی را در دستور کار و عمل خویش قرار می‌دهند، از منافع و مزایای گوناگونی برخوردار می‌شوند که البته لزوماً همه این منافع و مزایا را نمی‌توان با معیارهای مادی سنجید. برخی از این منافع به‌قرار زیر است:

جذب و نگهداری نیروی ارزشمند: تحقیقات و بررسی‌ها نشان می‌دهد که ۸۸ درصد شرکت‌های انگلیسی براین عقیده‌اند که رعایت مسئولیت‌های اجتماعی یکی از عوامل مهم در جذب و حفظ نیروهای انسانی است و عدم رعایت این مسئولیت‌ها تأثیرات نامطلوبی بر روحیه و نگرش کارکنان نسبت به بنگاه برجای می‌گذارد.

تصمیمات بهتر و کاهش هزینه‌ها: شرکت‌هایی که رعایت مسئولیت‌های اجتماعی و محیطی خود را گزارش می‌کنند و به عبارت دیگر، ملزم به انعکاس توامان خبرهای خوب و بد هستند، ناگزیر به تقویت کنترل‌های داخلی و اتخاذ تصمیمات عقلانی‌ترند که خود موجب کاهش هزینه‌ها و زمینه‌ساز بهبود مستمر است. بهبود عملیات، موجب کاهش ریسک و بهبود ایمنی محیط کار شده و زمینه‌های مساعد برای صرفه‌جویی در هزینه‌ها را فراهم می‌سازد.

افزایش اعتبار شرکت: با گزارشگری مسئولیت‌های اجتماعی، شرکت‌ها خطرات تحریم مشتریان و سایر مراجع بیرونی را کاهش می‌دهند. درک درست از مسئولیت‌های اجتماعی و رعایت آنها شرکت را از انتقاد مراجع داخلی و بیرونی مصون می‌سازد و براعتبار و وجهه شرکت می‌افزاید. به‌علاوه از این طریق ارتباط با جامعه و سایر ذی‌نفع‌ها توسعه می‌یابد و برای شرکت یک نوع مزیت رقابتی ایجاد خواهد کرد.

بهبود نتایج مالی: سرمایه‌گذاری مبتنی بر رعایت مسئولیت اجتماعی (SRI) مفهومی است که ضمن آن سرمایه‌گذاران به‌هنگام تصمیم‌گیری در سرمایه‌گذاری و یا خروج سرمایه از یک شرکت، ارزش‌هایی از دیدگاه شخصی و انتظارات جامعه از شرکت و کلاً معیارهای اخلاقی را در نظر می‌گیرند.

در سال ۱۹۸۴ در انگلستان موسسه FP نخستین، "صندوق سرمایه‌گذاری متکی بر معیارهای اخلاقی" را ایجاد کرد که اکنون تعداد این صندوق‌ها به ۵۵ رسیده است و بالغ بر ۱۴ میلیارد دلار سرمایه‌گذاری را در سال ۲۰۰۲ مدیریت کردند. تحقیق سال ۲۰۰۲ همبستگی مثبت بین ارزش‌های بنگاه، اخلاق سازمانی،

رعایت مسئولیت‌های اجتماعی را با نتایج مالی نشان می‌دهد.

عوامل تأثیرگذار بر رعایت و گزارشگری مسئولیت‌های اجتماعی

تحولاتی که رعایت مسئولیت‌های اجتماعی توسط شرکت‌ها را افزایش داده و مسئولیت‌خواهی از شرکت‌ها را توسعه داده است عبارتند از، سیاست‌های صندوق‌های بازنشستگی، تهدیدات تحریم از سوی اتحادیه‌های مصرف‌کنندگان، اقدامات و ابتکارات انجمن‌های مستقل (NGO) تدابیر اتحادیه‌های صنفی و صنعتی، قوانین ناظر بر رعایت مسئولیت‌های اجتماعی و جوایز و گواهینامه‌های رعایت مسئولیت‌های اجتماعی. ذیل به توضیح اجمالی برخی از این عوامل می‌پردازیم:

سیاست‌های صندوق‌های بازنشستگی: صندوق‌های بازنشستگی در انگلستان، سیاست خود را برپایه "سرمایه‌گذاری مبتنی بر رعایت مسئولیت‌های اجتماعی (SRI)" قرار داده‌اند و این سیاست را در هیئت‌مدیره و مجامع شرکت‌ها اعمال می‌کنند. از جمله تمهیداتی که نمایندگان صندوق‌های بازنشستگی در هیئت‌مدیره‌های مجامع دنبال می‌کنند عبارت از پی‌گیری و حصول اطمینان از گزارشگری رعایت مسئولیت‌های اجتماعی و برحذر داشتن شرکت‌ها از اقدامات مغایر موازین اخلاقی و رعایت حقوق جامعه است. عدم رعایت این موازین و مسئولیت‌ها موجب خروج سرمایه از شرکت‌ها می‌گردد.

تحریم مصرف‌کنندگان / اقدامات NGOs: تحریم مصرف‌کنندگان و اقدامات سازمان‌های مستقل غیردولتی (NGOs) نظیر حزب سبزها و سازمان‌های فعال در زمینه حقوق بشر، نقش به‌سزایی در تغییر تصمیمات شرکت‌ها در جلوگیری از نقض حقوق انسانی و رعایت مسئولیت‌های اجتماعی داشته‌اند. سازمان‌های مستقل آنگاه که اقدامات خود را با مشارکت مصرف‌کنندگان و پشتیبانی دولت به پیش برند، به اهرم قدرتمندی در اعمال فشار و تأثیرگذاری بر شرکت‌ها در جهت رعایت مسئولیت‌های اجتماعی می‌گردند.

تدابیر اتحادیه‌های صنفی و صنعتی: اتحادیه‌های صنعتی می‌توانند مشترکاً به تعریف و تعیین استانداردهای ایمنی، بهداشتی و مسئولیت‌های زیست‌محیطی بپردازند. تبادل تجارب در جهت بهبود این ضوابط و استانداردها و هم‌چنین آموزش‌های لازم برای رعایت مسئولیت‌های اجتماعی و حفظ ایمنی محیط کار و امثالهم می‌تواند از جمله تدابیر و اقدامات مشترک در سطح صنعت باشد.

گواهینامه و جوایز: دو نهاد بین‌المللی موسوم به GRI و "انستیتوی مسئولیت‌سنجی اخلاقی و اجتماعی (ISEA) حدود

۷ سال قبل تاسیس یافته‌اند و رهنمودها و استانداردهای جدیدی برای گزارشگری پایداری شرکت‌ها ابداع کرده‌اند که براساس ارزیابی و حسابرسی کیفیت این گزارشگری، گواهینامه و جوایزی را به شرکت‌ها اعطاء می‌کنند.

قانون و مقررات: بنابر تحقیق موسسه KPMG در سال ۱۹۹۹ کشورهای دانمارک، هلند، نروژ و سوئد در تدوین و اعمال قوانینی پیشگام هستند که شرکت‌ها را ملزم به گزارشگری مسئولیت‌های اجتماعی می‌کنند. بورس اوراق بهادار در آمریکا، قانون شرکت‌ها در انگلیس و بورس اوراق بهادار کانادا مقرراتی را برای گزارشگری مسئولیت‌های اجتماعی تدوین کرده‌اند. اتحادیه اروپا طی سندی با عنوان "بیانیه سبز اتحادیه اروپا" در سال ۲۰۰۱ رهنمودها و ضوابط گزارشگری مسئولیت‌های اجتماعی توسط شرکت‌ها را مطرح کرده است.

ویژگی‌های گزارشگری مطلوب در مورد مسئولیت‌های اجتماعی: تهیه‌کنندگان استانداردهای حسابداری، متخصصان حرفه حسابداری و مشاوران، دیدگاه‌ها و نظرات خود را در خصوص ویژگی‌های گزارشگری مطلوب رعایت مسئولیت‌های اجتماعی در میان گذاشته و تبادل کرده‌اند. براساس این نظرات، خصوصیات گزارش مطلوب به‌قرار زیر است:

- شفافیت و گویایی
- پاسخ‌گویی واقعی و صمیمانه به ذی‌نفع‌ها
- در برداشتن رویدادها و اقدامات منفی در کنار دستاوردهای مثبت

● بیان صریح پذیرش مسئولیت‌های اجتماعی، اخلاقی

● جامعیت گزارش و انعکاس آثار عملیات شرکت بر جامعه و محیط‌زیست که از دیدگاه ذینفع‌های عمده حایز اهمیت است.

به‌عنوان یک نمونه از گزارشگری مطلوب می‌توان به گزارشهای شرکت نفتی Shell اشاره کرد که به‌رغم فضای نامساعدی که مطبوعات به‌واسطه مشکلاتی که این شرکت برای مردم نیجریه پدید آورده بود، جایزه سال "مسئولیت‌پذیری و گزارشگری اجتماعی" سال ۲۰۰۲ را دریافت کرد. گزارشهای شرکت Shell همه واقعیات مربوط به حوادث صنعتی، آثار منفی احتمالی محیطی ناشی از عملیات شرکت و حتی اظهارنظرهای انتقادآمیز کارکنان و سایر ذی‌نفع‌ها در مورد شرکت را افشا کرد.

نتیجه‌گیری

بنابر ارزیابی GRI در سال ۲۰۰۲، مهم‌ترین مشکل و نارسایی گزارشگری جاری در مورد مقوله‌های اجتماعی، اخلاقی و زیست‌محیطی، فقدان جامعیت گزارشها است زیرا گزارشها

معمولاً جزئیات آثار عملکرد شرکت برجامعه را به ذی‌نفع‌ها منعکس نمی‌کند. مقوله‌هایی که در گزارشگری مسئولیت‌های اجتماعی مورد توجه و علاقه ذینفع‌ها است به‌قرار زیر می‌توان برشمرد:

- درج رویدادهای عمده و آثار منفی عملیات شرکت
- انطباق تصویری که شرکت به‌دست می‌دهد با آنچه مراجع بیرونی از شرکت معرفی می‌کنند.
- ارزیابی میزان پایداری شرکت در اثر رعایت و یا عدم رعایت مسئولیت‌های اجتماعی
- بیانیه‌های شرکت در مورد اهداف و ارزش‌هایی که می‌خواهد به آنها دست یابد و میزان موفقیت شرکت در دستیابی به آنها
- تعیین ذینفع‌های شرکت و میزان تبادل نظر با آنها در جهت شناخت انتظاراتشان

- تشریح نظام حاکمیت شرکتی
- ارزیابی‌ها و نظرات حساب‌رسان مستقل و سایر بررسی‌ها و اظهار نظرهای مستقل در مورد اهداف و عملیات شرکت و آثار آن برجامعه
- اهداف شرکت برای بهبود و توسعه رعایت مسئولیت‌های اجتماعی در آینده

رعایت موارد فوق می‌تواند تا حدود زیادی به جامعیت گزارشهای مسئولیت‌های اجتماعی کمک کند. اما اقدامات و کوشش‌های دیگری نیاز هست تا این گزارشها را اطمینان‌بخش سازد. این اقدامات که نحوه انجام و تحقق آنها می‌تواند موضوع و دستور کار پژوهشگران، متخصصان حرفه حسابداری، مشاوران و سیاست‌گذاران قرار گیرد را می‌توان به‌شرح زیر برشمرد:

- ساختار مناسب حاکمیت شرکت به ترتیبی که اطمینان حاصل شود منافع کلیه ذی‌نفع‌های سازمان در تصمیمات و سیاست‌های شرکت ملحوظ می‌گردد.

- تحلیل منافع بنگاه از رعایت مسئولیت‌های اجتماعی
- برقراری دیالوگ بین شرکت و ذینفع‌ها در جهت شناخت انتظارات آنان

- بهبود مدل گزارشگری و فرآیند تهیه آن و تلاش در جهت استفاده از اینترنت در انتشار گزارشها

- تهیه رهنمود برای حساب‌رسی فرآیندهای گزارشگری
- گام برداشتن در عرصه‌های فوق جملگی در خدمت تضمین منافع شرکت‌ها، محیط زیست و جامعه و ذینفع‌های کلیدی بنگاه‌هاست.